

Gelu NEAMȚU, Ela COSMA (coord.), *Biografii pașoptiste (3). Culegere de studii*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2011, 387 p.

Publicarea acestei „culegeri de studii”, ajunsă acum la cel de-al III-lea volum, este în totalitate, de la idee până la realizare, meritul colectivului de cercetare și editare a colecției de documente privind Revoluția din Transilvania în anii 1848-1849, din cadrul Institutului de Istorie „George Barițiu”. Apariția acestor volume de studii a fost resimțită ca o datorie „morală” a colectivului de specialiști în istorie modernă mai sus menționat, dar în egală măsură și ca o restituire științifică absolut necesară. Încă de la primul său număr, această serie de studii închinată în primul rând personalităților pașoptiste, s-a dorit – și credem noi că a reușit – să fie o colecție originală. Ea propune cititorilor fie personaje mai puțin cunoscute, fie aspecte rămase în umbră până în prezent legate de eroii naționali care și-au adus tributul personal, fiecare în felul său, la evenimentele care s-au petrecut în Transilvania în memorabili ani 1848-1849.

Volumul este fără îndoială unul consistent, atât sub raport cantitativ (dovadă stau cele 387 pagini, multitudinea informațiilor), cât și calitativ (informații inedite, un aparat critic riguros). Volumul se deschide cu câte un *Cuvânt înainte* al fiecăruia dintre coordonatori. Astfel, în vreme ce *Cuvântul* cercetătorului Gelu Neamțu aduce precizări legate de scopul urmărit prin publicarea volumelor de *Biografii pașoptiste*, metodologia utilizată în redactarea studiilor etc., *Cuvântul introductiv* semnat de Ela Cosma are menirea de a explica semnificația și rostul colecției *Biografii istorice transilvane*, care include și cele trei volume de *Biografii pașoptiste*. Colecția în cauză își propune „extinderea metodei biografice în analiza istorică” și are intenția să cuprindă în viitor un interval de timp mai larg și cât mai multe biografii reprezentative pentru devenirea istorică a Transilvaniei. Până în prezent însă, colecția a avut o tematică strict pașoptistă, ajungând la un număr de cinci publicații. Dacă primele volume din colecția *Biografii istorice transilvane* au apărut la Editura Academiei Române, din motive obiective, în special de natură financiară, volumul IV, respectiv *Biografii pașoptiste (3)*, a fost publicat la o editură clujeană cu un nume binecunoscut de mediul academic, Editura „Argonaut”, existând intenția declarată ca pe viitor toate volumele colecției să fie editate în colaborare cu aceasta. O idee salutară, prin utilitatea ei pentru specialiștii interesați de subiect, constă în publicarea la sfârșitul volumului de față a cuprinsului tomurilor anterioare din colecția *Biografii istorice transilvane*, procedeu care, afirmă coordonatoarea colecției, dr. Ela Cosma, se va păstra și pe viitor.

Remarcăm faptul că volumul de față este cel dintâi dintre cele trei de *Biografii pașoptiste* care, pe lângă prezența firească a „moderniștilor” de la Institutul de Istorie „George Barițiu”, include și contribuțiile unor colaboratori externi. Prezentul volum conține un număr de 12 studii, dintre care 10 se referă strict la personalități sau evenimente din timpul revoluției pașoptiste din Transilvania, Banat și Voievodina, în vreme ce ultimele două studii, unite într-un capitol aparte intitulat *Epilog postpașoptist*, prezintă aspecte din viața unor personaje istorice postpașoptiste, protopopul Vinčențiu Grozescu și omul politic Vasile Lucaciu, care în fapt semnifică, prin profilul și activitatea lor, o prelungire a principiilor revoluționare pașoptiste românești. Dacă sub aspect tematic și temporal cele 10 studii sunt dedicate evenimentelor istorice care s-au petrecut în anii 1848-1849, sub raport spațial și etnic cercetările reflectă o anumită diversitate, fiind prezentate personalități istorice din diferite regiuni ale Transilvaniei, dar și din Banat, Voievodina sau Ungaria.

Cel dintâi studiu al volumului îi aparține seniorului colectivului de cercetători ai Revoluției de la 1848 de la Institutul de Istorie „George Barițiu”, Gelu Neamțu, care ne propune o biografie oarecum mai specială, respectiv „biografia unei idei”. Este vorba despre o idee forță care a animat conștiința și programul politic românesc pașoptist și care a fost asumată ulterior de o parte a elitei noastre, respectiv de către elita laică. Ideea concretizată în aspirația românilor ortodocși și greco-catolici la unitate religioasă sub forma regăsirii tuturor românilor într-o singură biserică își află un loc aparte în cercetările

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LII, 2013, p. 419-425

autorului, care i-a dedicat de altfel o amplă analiză în lucrarea intitulată „*Religia română*” în *Transilvania 1848-1918*, apărută la Editura Argonaut în 2010. În studiul de față, Gelu Neamțu prezintă starea de spirit care a animat, în contextul izbucnirii revoluției în țările vecine, mai multe comunități greco-catolice care au cerut revenirea la Biserica ortodoxă, solicitări ce se intensifică odată cu extinderea revoluției în Transilvania. Autorul evidențiază eforturile liderilor români care în tumultul evenimentelor pașoptiste au reușit să insuflă poporului ideea că aspirația majoră a momentului trebuia să fie unitatea națională. Că naționalismul a câștigat în fața segregării confesionale în timpul evenimentelor pașoptiste este un fapt incontestabil, demonstrat cu tărie încă din zilele Adunării naționale de la Blaj, care – în pofida jocului perfid al autorităților civile provinciale – a fost una a ambelor confesiuni române, dar și pe tot parcursul anilor 1848-1849. Cercetătorul Gelu Neamțu subliniază buna înțelegere care a caracterizat relațiile dintre membrii celor două confesiuni în anii amintiți, în focul evenimentelor revoluționare, urmărind modul în care a apărut și a fost susținută ideea unității religioase a tuturor românilor în scrierile și opiniile unora dintre liderii români pașoptiști, apoi reflectarea ei în programele politice revoluționare. Este de remarcă înțelepciunea strategică a conducătorilor români pașoptiști care a vizat crearea unității naționale supraconfesionale, punând accent pe ceea ce-i unea pe toții românii, indiferent de biserica de care aparțineau, aducând în discuție problemele stringente ale națiunii, încercând cu abilitate să se ferească de a preciza caracteristicile a cum ar fi trebuit să arate „religia românească” unică, atât de clamată în acea vreme.

Lăsând deoparte studiile de istorie economică cu care ne-a obișnuit, cercetătorul Marin Balog se apleacă în acest volum, cu mîgălă și pasiune, asupra biografiei unuia dintre eroii pașoptiști români de prim rang. Cu un titlu foarte sugestiv (*Axente Sever sau ipostaza revoluționarului militant la 1848*), Marin Balog (re)construiește imaginea de revoluționar militant a lui Axente Sever. El vine cu o prezentare dintr-o perspectivă modernă, bine organizată, sintetică, care pe lângă o inventariere onestă, ce tinde spre exhaustivitate, a istoriografiei dedicate lui Axente Sever de-a lungul unui secol și jumătate, aduce informații noi bazate pe un suport documentar mult îmbogățit în ultima decadă, propunând totodată și o interpretare novatoare. Analiza surprinde printr-o prezentare cuceritoare, coerentă. Personalitatea lui Axente Sever se conturează treptat, însă cu forță, redând cu fidelitate caracteristicile definitorii ale unei personalități energice și intransigente. Influențat de ideile venite dinspre filosofia modernă, laică, predată în deceniul cinci la Blaj de Bărnuțiu, al cărui elev a fost, și de principiile Revoluției franceze, el s-a plasat încă de la început în tabăra radical-revoluționară a românilor ardeleni. A susținut cu argumente necesitatea unei acțiuni energice, chiar a insurecției, văzută ca singura cale sigură pentru afirmarea și câștigarea drepturilor naționale pentru românii transilvăneni.

Reconstrucția proeminentei personalități a lui Ioan Axente îi oferă biografului său prilejul de a realiza o incursiune documentată în momentele mai importante din revoluția din Țara Românească și apoi în evenimentele care s-au desfășurat în Transilvania începând cu luna septembrie 1848, la care personajul nostru a participat în mod direct. În calitate de prefect al legiunii din zona Alba Inferioară-Blaj, a dat dovadă de o deosebită capacitate organizatorică și militară, de o mare responsabilitate. Responsabilitatea pentru cei pe care i-a condus în luptele înverșunate ce s-au desfășurat în Transilvania în timpul războiului civil, responsabilitatea pentru promisiunile făcute țăranilor români care l-au urmat cu prețul sacrificiului propriu, promisiuni pe care Viena a uitat să le îndeplinească la sfârșitul conflictelor, a dat naștere ulterior unei profunde dezamăgiri. Felul în care au fost tratați românii după încheierea ostilităților militare, instaurarea guvernării centraliste la Viena l-au determinat să adopte o atitudine oarecum de autoizolare din care a ieșit abia în anii liberalismului constituțional, când a revenit în prima linie a mișcării naționale românești, animat de speranța obținerii mult meritatelor drepturi politice pentru românii săi dragi.

Alte două studii, aparținând cercetătoarelor Ana Hancu și Elena Mihu, configurează biografiile și destinul a două personalități locale din Mureș, protopopul greco-catolic Ilie Farago din Târgu-Mureș, respectiv preotul ortodox Ștefan Iacovici din Mureșeni (lângă Târgu-Mureș). Întemeindu-și studiile pe o bogată documentație arhivistică, cele două cercetătoare contribuie la rândul lor la completarea galeriei „oamenilor care au fost”. Ana Hancu recompune, pe baza surselor oferite de Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Mureș, biografia unei personalități despre care s-a amintit sporadic în diverse

cercetări, fără ca cineva să fi cercetat temeinic rolul pe care l-a jucat în vârtoarea evenimentelor locale din anii 1848-49, cel care a fost protopop greco-catolic de Mureș, Ilie Farago. Numit protopop al tractului Mureș în anul 1833, el a fost un apărător al românilor din această zonă a Transilvaniei, despre a căror soartă dramatică l-a ținut la curent pe Simion Bărnuțiu, cu care a purtat o constantă corespondență între anii 1834-1838. El s-a numărat printre susținătorii învățământului românesc elementar și al presei românești, fiind unul dintre „prenumeranții” statornici ai primelor gazete românești din Transilvania, dar și un colaborator al acestora, contribuind alături de omologul său ortodox, Partenie Trombițaș, la informarea opiniei publice în legătură cu desfășurarea evenimentelor revoluționare din părțile mureșene. Deși în calitate de protopop ar fi trebuit să se arate obedient față de ordinele ierarhului său, Ioan Lemeni, Ilie Farago a optat pentru încadrarea în partida națională ce milita pentru recunoașterea națiunii române ca una dintre națiunile politice ale Principatului.

Participant la Marea Adunare Națională de la Blaj, membru al delegației conduse de episcopul Lemeni, care trebuia să înainteze Dietei de la Cluj Petiția Națională, protopopul greco-catolic a fost alături de alți lideri români din Târgu Mureș ținta abuzurilor cetățenilor maghiari din oraș. Reședința protopopială și bunurile sale au fost devastate de maghiari cu ocazia unor manifestații de stradă ce au avut loc în 18 septembrie 1848. De altfel, trebuie spus că evenimentele din toamna anului 1848 (înarmarea românilor, omorurile săvârșite de secui) au tensionat până la extrem relațiile dintre cele două etnii din scaunul Mureș, alungând pentru multă vreme pacea și perspectiva colaborării. În acest climat extrem de încordat, adunarea anuală a preoților din protopopiat nu a mai putut avea loc. După cucerirea scaunului Mureș de către armata maghiară, situația pentru fruntașii români a devenit de-a dreptul periculoasă. În aceste condiții protopopul Ilie Farago s-a refugiat la Mediaș, apoi la Roșcani (lângă Sibiu) și de acolo în Țara Românească. Averele sale, ca și a celorlalți români de seamă, au fost luate și vândute, banii (1013 fl.) fiind predați trezorerului statului maghiar, o altă parte a bunurilor sale fiind sechestrate și luate pe seama armatei. Odată cu reinstaurarea păcii, refugiații români s-au reîntors. A revenit și Ilie Farago, care s-a implicat în activitatea de reorganizare a lucrurilor în normalitate, în acțiunile de ajutorare a preoților și credincioșilor din protopopiatul său de către statul austriac. În anul 1854 a fost numit rector al Seminarului din Blaj, funcție pe care a deținut-o până în anul 1860 când a fost numit protopop de Arieș, calitate în care s-a aflat până la moartea sa, în anul 1878.

Cercetătoarea Elena Mihaie își propune să scoată din anonimat figura unui preot ortodox, Ștefan Iacovici din satul Mureșeni, din apropierea Târgu-Mureșului, prototipul liderului rural, cel care în mijlocul frământărilor revoluționare, în calitate de păstor al turmei, se așază de bunăvoie în fruntea credincioșilor săi, dispus a-și sacrifica firava agoniseală materială și chiar familia pentru a apăra un principiu, pentru a face să triumfe adevărul și dreptatea. Pătimirile sale, minciunile care se țin ca o plasă de păianjen în jurul său pentru a-l găsi vinovat de ceea ce nu era vinovat – uneltire împotriva maghiarilor – sunt pătimirile tuturor celor care, ca și el, au avut curajul să se ridice împotriva abuzurilor, a nedreptății, a intoleranței. A fost arestat în trei rânduri în anii 1848-49, tocmai în momente cheie. De pildă prima arestare s-a făcut cu două zile înainte ca în satul său, comisarii maghiari să proclame desființarea iobăgiei, robotelor și a dijmelor, „slobozenia” iobagilor și jelerilor, cerând în schimb țăranilor adevăratele pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria. Mișcarea a fost una strategică, și în multe locuri s-a procedat în acest fel, urmărindu-se lăsarea comunității ignorante fără conducător, prin urmare fără puterea de a se apăra logic și argumentat, în absența singurului om mai instruit dintre ei. Preotul a fost salvat de către superiorul său ierarhic, protopopul Partenie Trombițaș, care arătând lipsa de motive, argumente și martori, a cerut și a obținut eliberarea preotului.

O altă figură locală, la rândul ei cvasi-necunoscută dacă privim lucrurile la scară generală, a cărei biografie este fidel restituită în paginile acestui volum, este cea a sasului Karl Klein. Bucovinean de origine, Karl Klein a urmat cursurile Gimnaziului evanghelic din Bistrița, iar din anul 1851 (1 august) a servit ca locotenent în cadrul Regimentului de infanterie de linie cezaro-regesc nr. 50 (continuatorul Regimentului de graniță năsăudean). Înscriș voluntar ca soldat în Regimentul II românesc de graniță nr. 17, Karl Klein a participat la toate operațiunile militare desfășurate în Transilvania și în afara provinciei pe timpul războiului civil, având ocazia astfel să cunoască

nemijlocit viața și atitudinea românilor grăniceri, fapt ce îl va determina (și motiva) ulterior să compună o istorie a acestui Regiment de la înființarea sa până la anul 1867. Studiul referitor la biografia lui Karl Klein este rezultatul colaborării – una deja consacrată în mediul istoric clujean – dintre prof. univ. Ioan Bolovan și dr. Adrian Onofrei, meritul autorilor constând nu numai în conturarea biografiei sasului Karl Klein, cât mai ales în aducerea în circuitul științific a unei importante surse istorice, utilă atât în vederea reconstituirii trecutului Regimentului românesc II, născădean, cât și sporirii informațiilor referitoare la diverse momente din istoria Transilvaniei, cum este și revoluția pașoptistă. De altfel, autorii studiului redau câteva dintre însemnările lui Klein, în dubla sa calitate de participant și memorialist al evenimentelor din anii 1848-49.

Dacă cea mai mare parte a prezentărilor aduc la viață figurile celor care au participat la evenimentele din anii 1848-1849 de partea revoluției române, cercetătorii Ela Cosma și Attila Varga ne prezintă două personalități istorice aflate de cealaltă parte a baricadei, respectiv de partea revoluției maghiare. Ela Cosma contribuie la volumul de față cu un studiu pe cât de interesant, pe atât de sensibil pentru istoriografia, dar mai ales pentru memoria și conștiința românească: campania militară din Transilvania și Banat reflectată în epistolele lui Józef Bem. Autoarea subliniază faptul că în vreme ce istoriografia poloneză și mai ales cea maghiară au dedicat un spațiu larg acestui personaj istoric, revendicat de acestea drept erou național, istoriografia românească a evitat și ignorat un atare subiect. Pornind de la constatarea că până în momentul de față, în pofida studiilor și a lucrărilor care i-au fost dedicate în țările menționate, lipsește o ediție critică asupra actelor, nu puține, emise de Bem între anii 1830-1850, Ela Cosma își propune să înceapă un demers științific în care să folosească drept sursă corespondența purtată de Bem în timpul campaniei maghiare din Transilvania (decembrie 1848 – august 1849)¹.

Abordarea științifică a Mihaelei Cosma, una curajoasă și originală, are la bază valorificarea a 38 de piese epistolare, în mare parte inedite. Este vorba despre corespondența lui Bem cu consulul francez de la București, de scrisoarea adresată lui Omer pașa, comandantul suprem al trupelor otomane din Muntenia, prin intermediul căruia urmărea să închege – în numele noii Ungarii – relații diplomatice cu Franța, Anglia, Muntenia și Imperiul otoman. Interesantă este și scrisoarea adresată de generalul Bem prefectului român Nicolae Solomon, cu scopul de a-l câștiga pe acesta, pe care-l apreciază sincer, de partea maghiarilor, încercare soldată cu un eșec. O premieră istoriografică cum mărturisește însăși autoarea o constituie corespondența dintre Józef Bem și Kossuth Lajos, din care rezultă existența unui conflict între cei doi lideri, unul politic, celălalt militar, conflict izvorât din modalitățile în care cei doi vedeau organizarea și gestionarea teritoriului cucerit etc. Valorificarea cu subtilitate a documentelor menționate permite aplicatei cercetătoare să facă interesante precizări și în legătură cu natura scrisorilor (respectiv dacă este vorba despre originale sau copii), limba în care acestea au fost redactate, care au fost secretarii lui Bem, adică cei care l-au ajutat în redactarea actelor cancelariei sale de campanie.

Varga Attila evocă într-un studiu consistent sub raportul datelor și informațiilor istorice, multe de natură arhivistică, personalitatea francmasonului sârb, Vukovics Sebő, cu accent pe cariera politică a acestuia și pe participarea la revoluția din anii 1848-49. Cu acest subiect, colegul nostru reușește să rămână fidel mai vechilor sale preocupări științifice, de altfel binecunoscute deja în lumea cercetătorilor clujeni și nu numai, de reconstituire a unei istorii a francmasoneriei din Transilvania și Banat, și în același timp să se încadreze în direcțiile de cercetare impuse de colectivul de istorie a revoluției de la 1848 din care face parte. Vukovics Sebő, un reprezentant de seamă al elitei sârbe din Banat, a ales să se situeze de partea revoluției maghiare, în cadrul căreia va juca un rol deloc de neglijat, fiind cel care pentru câteva luni de zile (din 23 aprilie 1849) a deținut portofoliul Ministerului de Justiție în Ungaria revoluționară. Un aspect ce merită subliniat este faptul că Varga

¹ Trebuie precizat faptul că între timp a apărut o lucrare consistentă a Elei Cosma, care aprofundează acest subiect, intitulată *Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 – august 1849). Generalul Józef Bem în corespondență, proclamații, documente*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2011. Lucrarea este al cincilea volum din colecția „Biografii istorice transilvane” (BIT V).

Attila pune în evidență, între alte documente, memoriile acestui revoluționar sârb, memorii care evocă Dieta din anii 1847-1848, evenimentele revoluționare care s-au desfășurat în spațiul Banatului și al Ungariei. Printre altele, interesantă ni se pare opinia lui Vukovics Sebő vizavi de revoluția sârbă, care îi explică oarecum atitudinea de aderare la ideile revoluției maghiare. Astfel el nutrește convingerea că situația sârbilor – destul de bună în perioada anterioară datorită funcționării privilegiilor ilire – s-a deteriorat la 1848, când, ca urmare a intrigilor Vienei, sârbii s-au ridicat la luptă împotriva Ungariei. Analizând aceste memorii, precum și alte documente inedite din epocă, Varga Attila recompune tabloul istoric al anilor 1848-49, atmosfera complexă și complicată creată în spațiul monarhiei austriece de existența a numeroase conflicte etnice interne: între maghiari și români, maghiari și sârbi și croați, între sârbi și maghiari și austrieci la începutul evenimentelor, între românii bănățeni și sârbi etc. Studiul sugerează, totodată, indicii despre cum s-a născut și cum a evoluat conflictul în interiorul revoluției maghiare, ca urmare a disputelor tactice și strategice dintre Klapka György și Kossuth Lajos, conflicte care aveau să afecteze ulterior solidaritatea emigrației maghiare postrevoluționare.

Studiile lui Vasa Lupulovici și Miodrag Milin completează imaginea de ansamblu asupra modului în care s-a desfășurat revoluția în părțile bănățene și în Voivodina. Preotul Vasa Lupulovici, după câteva succinte precizări, lasă documentul să vorbească de la sine, punând la dispoziția cititorilor un succint fragment din autobiografia episcopului de Pakraț, Nicanor Gruici. Întrucât acest episcop a fost un colaborator apropiat al patriarhului Josif Raiacici, autobiografia sa este importantă din perspectiva informațiilor de culise pe care le oferă. Cealaltă contribuție, – despre românii și sârbii din Banat și Voivodina la 1848-1849 – îi aparține unui alt bănățean sârb, reputatul cercetător Miodrag Milin. Într-un studiu riguros, consistent din punct de vedere informațional și solid, documentat, autorul vine cu precizări importante legate de desfășurarea revoluției pașoptiste în provinciile menționate, cu accent pe acțiunile sârbilor în anii menționați. Meritul acestui studiu, printre altele, este acela că aduce clarificări, delimitează și explică concepte precum revoluție sârbă, revoluția română a bănățenilor, modul în care s-au poziționat cele două etnii în contextul izbucnirii războiului civil, finalul războiului și consecința imediată: constituirea voievodatului Serbiei și a Banatului timișan, o structură statală „născută din voința politică a Imperiului și efortul de război al grănicerilor”, care s-a dovedit însă doar „un capriciu trecător al Vienei, un provizorat statal menit să pedepsească trădarea magnaților unguri”.

Autorul reliefează pragmatismul politic al românilor din Banat, caracteristică care i-a diferențiat nu numai față de confracții lor români din Transilvania, dar și față de sârbi. Astfel, în vreme ce sârbii au sperat într-o alianță cu românii bănățeni împotriva maghiarilor, românii au ales o altă cale: în detrimentul unei alianțe sârbo-croate, au preferat colaborarea cu revoluția maghiară, demonstrând că își cunoșteau bine interesele și nu erau dispuși să devină unelte ale intereselor străine.

Cu un caracter aparent insolit ni se prezintă studiul Danielei Deteșan care își propune să introducă în circuitul științific istoric informații de arhivă inedite referitoare la intervenția militară rusă din vara anului 1849 pe teritoriul Transilvaniei sub comanda generalului de infanterie Alexander Nicolaevici von Luders. Demersul cercetătoarei este rezultatul descoperirii în Arhiva Militară Istorică din Moscova a două fonduri care au menirea de a completa documentația despre revoluția pașoptistă din Ardeal. Accesul la aceste documente inedite (concretizat în menționarea tuturor dosarelor și a colecțiilor de documente aferente subiectului) ar putea completa sau poate chiar schimba anumite percepții sau date istorice. De altfel, din câte cunoaștem, pista de cercetare descoperită de D. Deteșan este pe cale de a fi valorificată în cadrul unui proiect de cercetare exploratorie CNCS coordonat de Ela Cosma („Armatele imperiale și românii (1848-1849). Mărturii militare secrete din arhivele rusești și austriece”).

Volumul 3 al *Biografiilor pașoptiste* se încheie cu 2 studii dedicate biografiei a două personalități care depășesc temporal perioada pașoptistă, dar care prin formația și mai ales prin activitatea – în plan cultural sau politic – se încadrează în continuarea idealurilor revoluționare românești formulate la 1848. Este vorba despre Vincențiu Grozescu, protopop greco-catolic al Lugojului (1890-1897), care a lăsat în urma sa o bogată operă istorică (se cunosc până în prezent trei

lucrări cu caracter istoric) și publicistă (colaborator la „Familia” – Oradea, „Dreptatea” – Timișoara, la „Speranța” și „Muguri” – Arad, la „Albina”, la „Observatoriul” lui G. Barițiu, la „Transilvania” și „Tribuna”), puțin cunoscută de specialiști până în prezent. Cea de-a doua personalitate evocată este preotul Vasile Lucaciu, figură emblematică a mișcării naționale românești, care a avut o activitate politică intensă și fructuoasă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în contextul mișcării memorandiste și a crizei interne pe care PNR-ul a traversat-o între anii 1896-1905. Biografia lui Vincențiu Grozescu este restituită de către pr. Gheorghe Naghi, un colaborator fidel al Institutului de Istorie, în vreme ce activitatea lui Vasile Lucaciu în intervalul de timp amintit este reflectată în studiul regretatului cercetător al Institutului „George Barițiu”, Liviu Botezan.

Mirela Popa-Andrei

Liviu NEAGOE (ed.), *Elite, națiune și societate în România modernă*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2012, 254 p.

Rezultat al unui efort colectiv, volumul de față își propune o analiză a rolului elitelor intelectuale în formarea statului modern. Deși o parte a temelor abordate în cadrul volumului au fost tratate în numeroase lucrări, dintre care amintim doar câteva titluri precum *Rasismul românesc* (Lucian T. Butaru), *Eugenics and Modernization in Interwar Romania* (Maria Bucur) sau *Mobilitatea elitelor în România secolului XX* (coord. Mihai Dinu Gheorghiu și Mihăiță Lupu), acest grup de tineri cercetători prezintă o abordare diferită a temelor tratate, unificând două perspective: prima trimite la dezbaterile intelectuale a elitelor, integrând acest concept în procesul de constituire a națiunii, iar a doua face referire la deceniile de început ale perioadei comuniste. Nu putem să nu remarcăm maniera în care autorii și-au expus punctele de vedere, precum și bogatele surse de documentare care stau la baza articolelor publicate.

Articolul de început al acestui volum, semnat de Liviu Neagoe, *Originile intelectuale ale ideii de cetățenie în România modernă*, prezintă sursele intelectuale și evoluția conceptului modern de cetățenie făcând o analiză comparativă a surselor cetățeniei în Principatele Unite și în Transilvania, potrivit specificului modernizării în Europa Centrală și de Est. Studiul urmărește preliminarile, originea și evoluția ideii de cetățenie. Autorul pornește de la premisa unei evoluții diferite din punct de vedere juridic a ideii de cetățenie în Principatele Române și în Transilvania. Dacă în Moldova și Țara Românească putem vorbi despre excluderea administrativă manifestată în raport cu populația necreștină, în cazul Transilvaniei este vorba despre voința de integrare simbolică manifestată de elita românească. Articolul prezintă, de asemenea, mitul „bunului român”, polemicile elitei intelectuale cu privire la identitate și ideea de cetățenie din perspectiva evoluției constituționalismului.

Dragoș Sdrobiș publică un interesant articol, *Rolul elitelor intelectuale și al educației în definirea națiunii moderne. Considerații pe marginea evoluției educației în România: 1866-1940*. Autorul prezintă educația din perioada menționată, analizând expansiunea miturilor identitare. Vorbind despre puterea statului modern, aflăm că aceasta este dată de capacitatea statului de a crea indivizi loiali și obedienți. Citându-l pe Michel Foucault, Dragoș Sdrobiș vorbește despre noul tip de putere adusă de statul modern, putere ce face apel la cunoaștere pentru a fi acceptată și pentru a se menține. În acest context, autorul prezintă „noua elită a modernității: intelectualul”. Articolul surprinde atât polemica dintre liberali și conservatori cu privire la poziția intelectualului față de stat cât și schimbările radicale ce au loc în perioada interbelică. Pentru a ilustra schimbările din domeniul educației în perioada interbelică, este prezentat contextul în care acestea au avut loc. Astfel creșterea numărului minorităților etnice ce are loc după unire, șomajul intelectual, politicile centralizatoare și conflictele interetnice conturează intoleranța, xenofobia și criza de identitate din mediul educațional al României interbelice.

În articolul *Știință și ideologie: revista „Buletin eugenic și biopolitic”*, Mihai-Adrian Panu, prezintă relația dintre știință și ideologie în perioada interbelică, examinând nașterea și dinamica

mișcării eugeniste din România cu pornire de la analiza revistei „Buletin eugenic și biopolitic”. Articolul familiarizează cititorii cu concepte precum eugenia și biopolitica, cu evoluția curentului eugenist în România, precum și cu programele pedagogice axate pe biologizare. Eugenismul românesc din perioada interbelică a fost centrat pe conceptul de etnicitate și pe „remodelarea profilului național după criterii etnice”. Autorul atrage atenția că eugenismul nu trebuie perceput doar din perspectivă negativă, ci trebuie avut în vedere și faptul că a reprezentat un puternic vector de modernizare a României în secolul XX.

Sergiu Soica conturează, în cadrul articolului *Elite ale Bisericii greco-catolice din Banat 1944-1965*, un tablou al ierarhilor și preoților greco-catolici din Banat, victime ale persecuțiilor comuniste. Autorul articolului prezintă la început termenul de elită atât din punct de vedere laic, cât și din punct de vedere teologic. Pentru o bună înțelegere a subiectului, Sergiu Soica face o scurtă prezentare a Academiei „Ștefan Gheorghiu”, care avea rolul de a produce „elitele” comuniste, precum și o prezentare a marilor schimbări ce au avut loc în această perioadă în România, arătând felul în care regimul comunist a distins elitele societății românești existente înlocuindu-le cu elitele formate la Academia „Ștefan Gheorghiu”. Articolul prezintă date despre preoți ai Episcopiei din Lugoj aflați în închisorile comuniste, precum și traseul și perioada petrecută în închisoare ale unor membri marcanți ai elitei greco-catolice din Banat.

Laura Jerca prezintă, în capitolul *Nivelarea conștiințelor, situația comunității germane din România sub conducerea grupului etnic german*, un studiu despre situația aparte a comunității germane din România între primii ani ai celui de Al Doilea Război Mondial și primii ani ai regimului comunist. Studiul își propune analiza relației dintre autoritățile române și comunitatea germană și evoluția acesteia, concentrându-se pe situația particulară a Grupului Etnic German, organizație ce reprezenta interesele minorității germane în România.

În articolul *Modelul „Independenței” și cultul personalității în România comunistă. Cazul Nicolae Ceaușescu*, Manuela Marin abordează cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu, arătând modul în care „politica de independență” ce a caracterizat relațiile dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a influențat apariția și dezvoltarea cultului personalității. Articolul conține o interesantă analiză a presei din perioada comunistă, ce evidențiază semnificația termenilor „unitate” și „independență” și felul în care aceștia au fost incluși printre elementele tematice ale cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. De asemenea, studiul prezintă cele două perspective prin care s-a conturat imaginea lui Nicolae Ceaușescu: reinterpretarea unor momente ale istoriei interbelice a PCR legate de desfășurarea luptei antifasciste prin sublinierea contribuției sale în acest sens și prezentarea istoriei naționale ca succesiune personalizată și selectivă a unor personalități istorice, a căror activitate politică a fost dedicată materializării idealurilor naționale de unitate și independență și al căror urmaș și continuator este prezentat ca fiind liderul comunist Nicolae Ceaușescu.

Volumul de față este rodul unei munci remarcabile, săvârșită cu acribie și asiduitate, bazată pe o documentare masivă. Lucrarea se recomandă prin abordarea nouă, prin calitatea discursului istoric, metodologia inovatoare utilizată și, nu în ultimul rând, prin documentația impresionantă atât din punct de vedere cantitativ, cât și din punct de vedere calitativ.

Claudia Dărăban